

KARADENİZ GÜVENLİĞİ VE BUNUN AB GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

SECURITY OF THE BLACK SEA AND ITS EFFECTS OF THE EU SECURITY

Emre TÜYSÜZ*

ÖZ

Dünya, 21. yüzyıla girilmesiyle birlikte giderek hızlanan bir değişim geçirmektedir. Değişimin tek gerçek olduğu bu çağda yaşanan sürekli dönüşüm, özellikle güvenlik tehditlerinin ve tedbirlerinin değişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Soğuk Savaş döneminde bir barış denizi olarak kalan Karadeniz, uluslararası arenada iki kutuplu düzenin son bulmasıyla farklı bir anlam kazanmıştır. Yani uluslararası konjonktürde yaşanan değişim, Karadeniz bölgesine mücadele alanı olma özelliğini tekrar kazanmıştır. Bu noktadan hareketle Karadeniz güvenliği ve istikrarı, salt bölge ülkeleri için değil başta AB olmak üzere bütün dünya açısından büyük öneme sahiptir. Karadeniz'in değişen jeopolitiğine ilişkin farkındalıkla hareket etmeye çalışan Avrupa Birliği, son genişleme kuşağından sonra bölgede aktif biçimde hareket eden önemli küresel aktörlerden birisi hâline gelmiştir. Bu çerçevede Romanya ve Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne katılmasıyla birlik sınırları Karadeniz'e ulaşmıştır. Bu çalışmanın amacı, Karadeniz güvenliği ve bunun AB güvenliğine etkilerini farklı açılardan analiz etmektir. Böyle bir analiz için, Karadeniz'e yönelecek tehditlerinin birliği nasıl etkileyeceğini de değerlendirmek gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Güvenlik, Avrupa Birliği, İstikrar, Rusya

ABSTRACT

With entering 21th century, world is having an increasingly change. In this century where change is the only truth, the transformation cause especially changing of security threats and measures. In this point, at the time of Cold War, the Black Sea, which as the sea of peace, with ending bipolar system in international area, has gained a different meaning. So, with the change in international conjuncture, the Black Sea region has gained the feature of being the area of struggle again. From this point the Black Sea's security and stability, just not the region's country, in particular the EU, is very important for all the world. The EU, which is trying to move from awareness related to the Black Sea's changing geopolitics, became one of the moving actively important global actor in the region after recent enlargement. In this context European Union's borders has reached to the Black Sea with Romania and Bulgaria's accession of the EU. This study's purpose is to analyze in different sides the Black Sea's security and its effects of the EU security. For the analysis like that, the various threats which come from the Black Sea should evaluate how will effect the Union.

Key Words: Black Sea, Security, European Union, Stability, Russia

* Kocaeli Üniversitesi, Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Programı Yüksek Lisans Öğrencisi,
e-posta: emre.t86@gmail.com

GİRİŞ

Avrupa'da barış ve istikrarı sürdürme amacıyla ekonomik temelli kurulan Avrupa Birliği (AB), 1990ların başında dünyada meydana gelen değişimlerden sonra gerçekleştirdiği genişlemelerle küresel güç olma iddiasını güçlendirmiştir. Bu genişlemelerden en önemlisi ve aynı zamanda en sorunlusu Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Baltık ülkelerinden bir kaçını kapsayan beşinci genişlemedir. Ardından 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın katılımıyla AB'nin sınırları Karadeniz'e uzanmıştır. Şüphesiz bu genişlemelerin gerçekleşmesini sağlayan ve güvenlik açısından zorunlu kılan olay SSCB'nin dağılması olmuştur.

Soğuk Savaş dönemi boyunca bahsi geçen ülkeler Sovyetlerin baskısına maruz kalırken, bu baskının Avrupa sınırlarına dayanması komünizm korkusunu ensesinde hissedilen bir güvensizlik travması yaşatmıştır. AB hem bu ülkelerin isteğiyle hem de Rusya'nın tekrar güçlenerek aynı travmayı yaşatmasına engel olmak adına bu ülkeleri bütünleşmeye dahil etmiştir. Ancak yine Sovyetlerin dağılmasıyla ortaya çıkan nispi güç boşluğundan kaynaklanan gelişmeler, sınırları Karadeniz'e dayanan AB'nin güvenliğini de etkileme potansiyelini taşımaktadır.

Başka bir perspektiften Karadeniz sunduğu ekonomik fırsatların yanı sıra enerji arz güvenliğinin sağlanması için mevcut nakil hatları ile yeni projelere ev sahipliği yapacak olan önemli bir geçiş noktasıdır. Bu nedenle bölge Avrupa Birliği de dahil olmak üzere küresel ve bölgesel güçlerin rekabetine sahne olmakta ve gelecekte bu konumunun daha da önem kazanacağı öngörülmektedir. Ayrıca Karadeniz'in sorunlu bölgeler olarak bilinen Balkanlar ve Kafkasya ile iç içe olması ve buralarda ortaya çıkan istikrarsızlıklar bölgenin güvenliğini dolayısıyla AB'nin güvenliğini doğrudan etkileyecektir. Özellikle etnik çatışmalar ve sınır problemlerinden kaynaklanan güvenlik sorunları küresel güçlerin rekabetinden kaynaklanan güvenlik problemlerine dönüşmektedir. Nitekim yakın geçmişte yaşanan Güney Osetya Krizi bunun en somut örneğidir.

Son yıllarda Karadeniz'in gerek ekonomik gerek enerji bakımından gerekse de güvenlik ve mücadele açısından anlam kazanması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Literatür taraması yönteminin kullanıldığı çalışmada, Karadeniz güvenliği ve bunun AB güvenliğine etkileri; Karadeniz'de küresel aktörlerin mücadelesi, enerji arz güvenliği ve AB'nin Karadeniz politikası ekseninde analiz edilmiştir.

1. Karadeniz Güvenliği ve Bunun AB Güvenliğine Etkileri

1.1. Karadeniz Jeopolitiği

Karadeniz, Avrupa'nın doğusu ile Balkanlardan Kafkaslara ve Orta Asya'ya uzanan ekseninde Türk Boğazları ile Ege ve Akdeniz'den ayrılan kapalı bir denizdir. Rusların tarih boyunca açık denizlere açılmak için mücadele yürüttüğü Karadeniz, stratejik ve jeopolitik anlamda çok büyük öneme sahiptir. Zira Main-Tuna Kanalıyla Kuzey Denizi'ne, Dinyeper ve Dinyester Nehirleri ile Baltık içlerine kadar uzanan Karadeniz, Don ve Volga Nehirleri'nin birleştirilmesi ile Hazar Denizi'ne kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda Karadeniz Romanya, Bulgaristan, Moldova, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan için tek denize açılış kapısı iken, Dinyeper ve Dinyester Nehirleri Beyaz Rusya, Moldova ve Polonya'nın Karadeniz'e ulaşımını sağlamakta, Ren-Main-Tuna Nehirleri'nin birleştirilmesi Hollanda, Almanya, Avusturya, Slovakya, Macaristan, Hırvatistan ve Sırbistan'ın Karadeniz'e ulaşımına imkân vermektedir. (Duran, 2001 :38-49) Böylece kıyıdaş devletlere olduğu kadar kıyıdaş olmayan devletlere de hareket kabiliyeti sağlamaktadır. Ancak kıyı devletleri olan Rusya, Ukrayna, Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve Gürcistan arasında bir denge kurularak diğer ülkelerin bu dengeyi bozacak hareketleri kısıtlanmıştır. Buna ilave olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler, Orta ve Doğu Avrupa ile Kafkaslarda elde ettiği nüfuz sayesinde Karadeniz'de statükoyu değiştirmeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Bunun aksine Soğuk Savaş dönemi boyunca sürecek olan denge ve istikrar korunmuştur.

Başka bir perspektiften Karadeniz'in Avrupa'nın alt bölgelerinden Balkanlar ve Orta Asya'nın alt bölgelerinden Kafkaslarla iç içe olması ve anılan bu bölgelerin etnik, din farklılıkları nedeniyle çatışma alanları olması veya çatışma potansiyeli taşıması ile başta bölgesel aktörler olmak üzere, AB güvenliğini de doğrudan etkileme kapasitesine sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Sovyetlerin yıkılmasıyla Karadeniz'de ortaya çıkan güç boşluğu beraberinde uyuşturucu, silah kaçakçılığı ve yasadışı göç gibi yasadışı faaliyetlerin artmasıyla AB'nin istikrarını sarsabilecek potansiyel güvenlik tehditlerini taşımaktadır (Kempe and Klotzle, 2006: 4-6). Bu nedenlerden ötürü bu bölgenin istikrarı AB için hayati öneme sahiptir.

1.2. Karadeniz'de Küresel Aktörlerin Mücadelesi

Soğuk Savaş döneminde Doğu ile Batı Blokları arasındaki sınırlardan biri olan Karadeniz, uluslararası arenada iki kutuplu düzenin son bulmasıyla farklı bir anlam kazanmıştır. Uluslararası konjonktürde yaşanan değişim, tarihsel sürecin çeşitli aşamalarında olduğu gibi Karadeniz bölgesine mücadele alanı olma özelliğini tekrar kazanmıştır. Bununla birlikte böl-

genin bu özelliği kazanmasında birçok faktör etkilidir. Bu faktörlerin ilki küresel güvenlik algılamalarındaki değişime koşut olarak “*güvenliğin bölgeselleşmesi*” dir. Başka bir deyişle dünyanın bakiye kalan bölgelerinde olduğu gibi Karadeniz bölgesinin yeni tehdit öğelerini barındıran bir bölge olduğu düşünülmektedir. İkinci faktör Avrupa- Hazar Havzası- Orta Asya ekseninde enerji kaynaklarının arzı için transit geçiş bölgesi olması nedeniyle giderek artan ölçüde önem kazanmasıdır. Bu bağlamda ortaya çıkan üçüncü etken ise bölge üzerinde yaşanan paylaşım/hegemonya kurma mücadelesi veya rekabetidir. Son faktör ise Rusya Federasyonu’nun (RF) geri çekilmesi üzerine diğer küresel veya bölgesel aktörlerin oluşan boşluğu doldurma gayretidir. Özellikle ABD, Geniş/Büyük Ortadoğu Projesinin bir parçası olarak bu coğrafyada nüfuz elde etmek için SSCB ardılı devletleri Batı çizgisine yaklaştırmak ve Karadeniz’in en güçlü devleti olan Rusya Federasyonu’nu çembere almak gayretindedir. Bu çerçevede bölge dışı devletlerin önünde en büyük olan Türk Boğazlarının rejimi, ABD ve liderlik ettiği NATO tarafından değiştirilmek isteniyor. Bölgede ABD ile çıkarları büyük oranda örtüşen AB bu çabaları desteklemekle kalmayıp zaman zaman inisiyatif almaya çalışmaktadır.

Öte yandan Soğuk Savaşın sona ermesiyle Karadeniz’de konjonktürün Batı lehine değişmesi, 11 Eylül sonrası bölgedeki mücadeleyi şiddetlendirmiştir. Bu ortamı fırsat bilen ABD Karadeniz’de etki alanı elde etmek için 2001den beri Akdeniz’de yer alan NATO’nun Aktif Çaba Harekâtı’nı terörle mücadele gerekçesi ile Karadeniz’e doğru genişletmeye çalışmıştır. Türkiye ve Rusya bu girişime birlikte muhalefet etmiş, Türk yetkililer böyle bir adımın Karadeniz’de gereksiz yere gerilim doğurabileceğine işaret etmiştir. Ayrıca Türkiye, Karadeniz’de terör tehdidine karşı mevcut oluşumların mücadele edebileceğini savunmuştur. Bu oluşumlar 2001’de teşkil edilen Karadeniz İşbirliği Görev Grubu (BLACK SEA FOR) ve 2004’te faaliyete geçen Karadeniz Uyum Harekâtı (BLACK SEA HARMONY)’dir. (Karaağaçlı, 2011: 2) Bu durumda, Karadeniz Havzasına hükmetme veya tek bir gücün hükmetmesini engelleme adına küresel ve bölgesel aktörlerin sürdürdüğü rekabeti uluslararası örgütler aracılığıyla yürüttükleri şeklinde çıkarsama yapmak mümkündür.

Belirtildiği üzere bölge devletlerinin çoğunun Batılı demokratik sistemlere yönelerek ekonomik ve siyasi istikrar araması ve bölgedeki jeopolitik güç boşluğu, AB ve ABD’ye bölgede etki sahası yaratma fırsatını vermiştir. Ayrıca bu güçler, SSCB’nin Rusya’nın eski gücüne kavuşmasını engellemek ve enerjideki monopolü kırmak dolayısıyla Rusya’nın bölge devletleri üzerindeki kontrolünü zayıflatmak için çaba sarf etmektedir. ABD’nin “*Yeni Dünya Düzeninde*” Rusya’yı çembere alma gayretinin amacı budur. Bu açıdan AB’nin de desteğiyle Karadeniz sahilleri boyunca yaşanan reformlar, Gürcistan’daki Güller Devrimi ve ardından

Ukrayna'daki Turuncu Devrim ABD'nin stratejik hesapları ile uyuşmaktadır (Jackson, 2005: 3).

Öte yandan Bulgaristan ve Romanya'nın 2004'de NATO'ya üye olması ile ABD'nin Karadeniz havzasında nüfuz elde etme uğraşı giderek artan ölçüde hızlanmıştır. 2006 yılında Bulgaristan'la bir savunma işbirliği antlaşması imzalayan ABD, Romanya ile de balistik füzelerle karşı konuşlandırılacak bir savunma kalkanı üzerinde işbirliğine varmışlardır. Bu işbirliği doğrultusunda Romanya'ya 2015 yılında kıyı konuşlu radar sistemi ve kara konuşlu füze bataryaları yerleştirilecektir. Son olarak ABD'nin her iki ülkede de askeri üs bulundurduğu unutulmamalıdır (Karaağaçlı, 2011: 2).

Bulgaristan ve Romanya'nın AB ve NATO'ya üye olmaları, Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan devrimlerin ardından her iki ülkenin AB ile işbirliğinin giderek artması ve NATO'ya katılmaları ile Rusya kuşatılmışlık duygusunu iyiden iyiye hissetmiştir (Çelikpala, 2010: 5-7). Ancak aynı dönemde V. Putin'in Rusya'da iktidara gelmesiyle yaşanan iç politik reformların ve dış politikada enerji fiyatlarını muazzam şekilde artırarak ekonomisinin güçlenmesi ve yine enerjiyi nüfuz aracı olarak kullanması sayesinde Rusya'nın bu atmosfere tepkisi oldukça sert olmuştur. Nitekim 2008 yılında Kafkasların Karadeniz'e çıkış noktası olan Gürcistan'a askeri müdahalesi, Rusya'nın uluslararası sistemde bölgesel ve küresel bir güç olduğunun ispatı olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten sonra Rusya, arka bahçesi ve hayati çıkar sahası olarak addettiği Post-Sovyet bölgesinde gerçekleştirilecek her türlü dış müdahaleye karşı askeri kuvvete başvurmaktan çekinmeyeceğini ilan etmiştir (Karabağ, 2009: 4).

1.2.1. Güney Osetya Krizi

1998 yılında Rusya'da meydana gelen ekonomik kriz nedeniyle uluslararası politikada büyük güç kaybına uğramış ve yakın coğrafyasındaki gelişmeleri izlemekle yetinmiştir. Ancak Vladimir Putin'in iktidara gelişiyle her şey değişti. Zira Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Post-Sovyet bölgesi devletleri ile olan ilişkiler Rusya Federasyonu'nun dış politika öncelikleri arasında birincil konuma getirildi (Karabağ, 2009: 3). Rusya'nın Post-Sovyet bölgesinde nüfuz elde etme çabası ise Alexander Dugin'in (2003) katkılarıyla şekillenen Neo-Avrasyacılığa dayanmaktadır. Bu bağlamda Rusya Post-Sovyet bölgesindeki nüfuzunu geri kazanmak için stratejik hesaplar yapıyordu. İşte tam bu sırada Rusya'nın istediğini Gürcü lider M. Saakaşvili gerçekleştirdi. Saakaşvili 2008 tarihinde Güney Osetya ve Abhazya üzerinden Rusya'ya adeta meydan okudu. Bunun üzerine Rusya Gürcistan'da anılan bölgelere askeri müdahalede bulundu. *“Saakaşvili'nin bu hareketine hiçbir mantık veremeyen siyaset*

bilimciler onun aslında ABD ve AB'ye aşırı güvenin kurbanı olduğu şeklinde açıklamaya çalıştılar. Gürcistan'ın Moskova ile yaşadığı her problemden sonra ABD'ye güvenmenin büyük hata olduğu Rusya'nın bu bölgede daimi olacağı ve bundan dolayı iyi geçinilmesi gerekenin ABD ve AB değil Rusya'nın olması türünden yazılar sıkça yazılıyordu. Saakaşvili'nin savaş boyunca Batılı dostlarının kendisini askeri yardım açısından hayal kırıklığına uğratmasına ve yalnız bırakmasına yönelik serzenişleri bu harekatı onlara güvenerek yaptığının delili olarak gösterilmektedir”.

Gürcistan'ın bu stratejik hatası Karadeniz ve Kafkaslardaki küresel ve bölgesel politikaların değişmesine neden oldu. *“Zira Rusya Gürcistan'a karşı bu keskin çıkışıyla kendisinin kesinlikle dikkate alınması gereken bir dev olarak tekrar geri döndüğünü dünyaya ilan etmiş durumda. NATO üyeliğine soyunan Ukrayna'nın elini de zayıflatan Gürcistan'ın bu fiyaskosu Rusya'da ayrıca ABD'ye karşı da bir zafer olarak yorumlanmaktadır.”* (Karabağ, 2008: 2).

Hülasa, ABD ve AB Soğuk Savaş sonrası dönemde Karadeniz'de bir etki alanı meydana getirmeye çalışmaktadırlar. Bu çabaların 11 Eylül sonrası giderek yoğunluk kazandığı nihayetinde somut girişimlere dönüştüğü görülmektedir. Özellikle NATO'nun imkan kabiliyetleriyle bölgeye girmeyi düşünen ABD'nin girişimlerine karşın, bölgede Türkiye ve Rusya mevcut dengeyi sağlayan statükoyu korumak için ortak tutum sergilemektedirler. Karadeniz'deki mevcut dengenin değişmesi için yaşanan küresel mücadele, özellikle Ortadoğu'da olduğu gibi Karadeniz ve Kafkasya'da donmuş çatışma alanlarını harekete geçirecek bir kaos ortamına dönüştürebilecektir. Bu rekabette AB ve ABD aynı safta bulunurken karşı tarafta ise RF yer almaktadır. Nitekim Rusya'nın hayati çıkarları olarak gördüğü, arka bahçesi olarak addettiği bu coğrafyada inisiyatifi dışında gelişen olaylara tahammülü olmadığını Gürcistan örneğinde görüldüğü üzere askeri müdahaleden kaçınmaması açıkça göstermektedir. ABD ise Karadeniz'deki jeopolitik güç boşluğunun Avrupa-Atlantik mimarisi ile doldurulmasını çıkarlarına uygun bulmakta ve AB'yi bu bölgede kendisine en büyük müttefik olarak görmektedir (Cohen ve Irgin, 2006). Ancak AB için aynı şeyi söylemek gerçekçi olmayacaktır. Bütünleşmenin gelecek vizyonunda Orta Asya'nın zengin yeraltı kaynaklarının, diğer güçlerin özellikle ABD'nin inisiyatifine bırakılması, Avrupalı devletler için ciddi sorunlar doğurabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda AB'nin bölgeye tek giriş kapısı olan Karadeniz, gerek jeopolitik gerekse jeostratejik bakımdan AB için son derece önemlidir. Kısaca AB ve ABD arasında gerçekleşecek olası zımnî ittifaklar uzun vadeli görünmemektedir. Bu minvalde unutulmaması gereken diğer husus ABD ve AB'nin önündeki tek engelin Rusya olmadığıdır. Bahsi geçen bu

küresel güçlerin karşısındaki ikinci büyük engel Karadeniz güvenliğinde kıyıdaş devletlerin haricinde askeri güç girişini engelleyen Türk Boğazlarının rejimidir.

1.2.2. Boğazların Güvenliği

Karadeniz'e stratejik özellik kazandıran unsurlardan biri olan ve kıyıdaş devletlerin dünyaya açılmasını sağlayan Türk Boğazlarıdır. Bununla birlikte Boğazlarda bugün geçerli olan statüko, 1936 yılında imzalanan *Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi*'ne (Tam metin için bkz. http://sam.baskent.edu.tr/belge/Montreux_ENG.pdf) dayanmaktadır. Montrö Sözleşmesi ile Türkiye'nin İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında kesif hakimiyeti onaylanmış hem Türkiye'nin hem de Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin güvenliği korunmuştur. Bölgede 1936'dan beri kalıcı bir denge yaratan Sözleşme; geçiş rejiminde serbestlik ilkesini benimsemiştir. Türkiye'nin tarafsız olduğu barış ve savaş zamanında ticaret gemileri tam serbest geçiş hakkına sahiptirler. Diğer durumlarda geçiş Türkiye lehine bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye kısa ve uzun vadede bölgesel dengeleri değiştirecek politikalar izlemekten kaçınmaktadır.

Diğer taraftan Boğazlar, uluslararası ve bölgesel dengelerin değiştiği her dönüm noktasında gündeme gelmekte ve sadece Boğazlardaki statüden etkilenenlerin değil, birçok farklı aktörün de aynı anda devreye girmesine neden olmaktadır. (Davutoğlu, 2004: 167) 11 Eylül saldırılarının dünyada tüm dengeleri değiştirmesiyle Boğazlar üzerindeki baskının artması bu argümanı desteklemektedir. Bu noktada enerji alanlarına ve geçiş güzergahlarına hakim olmak amacıyla Karadeniz'e deniz kuvvetlerini sokmak isteyen ABD'nin en önemli engeli Montrö Sözleşmesi'dir. Sözleşme ile ticaret gemilerine Boğazlardan geçiş ve Karadeniz'de seyrüsefer serbestliği tanınırken kıyıdaş olmayan ülkelerin savaş gemilerine ciddi sınırlamalar getirilmektedir. Bu sınırlamalara bakıldığında savaş gemilerinin tipi, tonajı ve kalacağı süre bakımından kotalar mevcuttur. Özetle Karadeniz'de ABD gemilerinin konuşlandırılması, gemilerin küçük çaplı toplara sahip olması ve toplam tonajlarının 30.000 tonu geçmemesi ve her bir geminin Karadeniz'de kalacağı sürenin ise 21 günü aşmaması halinde mümkün olabilir. Bu durumda konuşlandırılan gemilerin üç haftada bir değiştirilmesi gerekmektedir ki bunun maliyeti düşünüldüğünde rasyonel bir seçim olmayacaktır. Ancak bundan daha önemlisi 15. maddede düzenlenen uçak taşıyan harp gemilerinin (uçak gemileri) geçişinin koşulsuz olarak yasaklanmasıdır. (Montreux Convention Regarding the Regime of the Straits, Article 15,18; s.5) ABD'nin deniz üstünlüğünün bu gemilere dayandığı düşünülürse sözleşmeyi aşındırmak için çabalaması tabii görünmektedir.

Görüldüğü üzere Montrö Boğazlar Sözleşmesi, özellikle savaş gemileri açısından, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerle bu denize kıyısı olmayan devletler arasında hassas bir denge kurmuştur. Bu denge kuşkusuz daha çok kıyıdaş devletlerin lehinedir. Buna karşılık Karadeniz'e sahildar devletlerin dışındaki savaş gemilerine geçişi sınırlayan Sözleşme'nin değişmesini AB desteklemektedir. Bu duruma istinaden diyebiliriz ki AB'nin sınırlarının Karadeniz'e kadar ulaşması, Boğazlar üzerindeki baskının artmasına yol açtığı gibi Türkiye açısından bazı hakların kaybı ile de sonuçlanma riskini de beraberinde getirmektedir. Netice olarak Boğazların statüsü, kıyıdaş ülkeler için olduğu kadar AB ve diğer bölge dışı aktörler için de önem arz etmektedir.

2. Karadeniz'de Enerji Arzı Güvenliğinin AB'ye Yansımaları

Enerji, günlük hayatın idame ettirebilmesinin yanında sürdürülebilir ekonominin en temel gereksinimidir. Bu yüzden gücünü korumak yahut daha güçlü olmak isteyen devletler, enerji kaynaklarını ve ulaşım güzergahlarını kontrol etmek için uğraşmaktadır. Günümüzde çatışmaların temel nedeni olan bu durum, küreselleşmenin katkılarıyla uluslararası sistemde rekabeti arttırmakta ve sistemin temel öğelerinden biri haline gelmektedir. Bununla birlikte yeterli enerji kaynaklarına sahip olamayan/hükmedemeyen ülkeler için enerji ihtiyaçlarını zamanında, makul fiyata kesintisiz ve en güvenli yoldan elde etmek çok önemlidir. Bu bağlamda enerji arz güvenliği en kısa tanımla ithal edilen enerjinin her hangi bir nedenle kesintiye uğramadan elde edilmesi demektir.

AB Komisyonu (2010) tarafından hazırlanan “*Enerji Arz Güvenliği İçin Bir Avrupa Stratejisine Doğru*” başlıklı Yeşil Kitap'ta enerji arz güvenliği şu şekilde tanımlanmaktadır: “*Toplumun tümünün iyiliği ve iyi işleyen bir ekonomi için sürdürülebilir gelişme hedefi çerçevesinde bütün tüketiciler için her fiyatta enerji ürünleri pazarına kesintisiz fiziki erişim sağlamak.*” (European Commission, EC, 2010) Görüldüğü üzere AB enerji arz güvenliğinde fiyat unsuruna, kesintisizliğe ve fiziki erişime vurgu yapmaktadır. Kişi başına enerji tüketimi çok yüksek olan AB'nin bahsi geçen etkenlere vurgu yapması en fazla bu faktörlerden etkilenmesinden kaynaklanmaktadır.

Öte yandan AB üyesi ülkeler enerji ulaşım yollarının istikrarını ve güvenliğini sağlamayı gözetmektedirler. Karadeniz'in jeopolitik öneminin yanında ekonomik fırsatlar sunması ve Avrupa'nın istikrarını sarsabilecek potansiyel güvenlik tehditleri taşıması Karadeniz'i AB'de değerlendirmeye alınması gereken bir coğrafi alan haline getirmiştir. Ancak bu nokta-

da AB'nin Karadeniz'de etkili olma çabasının önünde en büyük engel, enerji ithalatında bağımlı olduğu Rusya'dır.

Rusya, AB'nin doğal gaz ihtiyacının %50'sinden fazlasını tedarik etmektedir. (<http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=RS>) Bu bağlamda AB'nin Rusya'ya bağımlı olması, enerji piyasasında Karadeniz'e atfedilen jeopolitik ve jeostratejik önemi arttırmaktadır. Bununla birlikte Rusya'dan ithal edilen enerjinin büyük bölümü Ukrayna üzerinden taşınmaktadır. Bu ise enerji arz güvenliğini tehdit eden gelişmelere neden olmaktadır. Çünkü Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan anlaşmazlıklar, Birliği doğrudan etkilemektedir. Nitekim bunun son örneği 2007 yılında ortaya çıkan doğal gaz krizinde yaşanmıştır. Bu çerçevede salt doğal gaz anlaşmazlığı değil AB'nin Ukrayna üzerinde nüfuz elde etmeye çalıştığı ve bu yönde Batılı demokratik yönetimleri desteklediği ve Rusya'nın ise bunun aksine bu ülke üzerinde nüfuzunu kaybetmeme ya da tekrar etkili olma gayreti beraber düşünüldüğünde; Rusya'nın Ukrayna'yı tehdit aracı olarak kullanmaya devam edebileceğini söyleyebiliriz.

Diğer taraftan Rusya sadece doğal gaz üreten ve ihraç eden bir ülke değil; aynı zamanda Hazar Havzası'nda bulunan doğal gazı Avrupa'ya ulaştıran transit bir geçiş ülkesidir. Bunun yanı sıra Rusya, Orta Asya'daki enerji kaynaklarını Avrupa'ya ulaştıran nakil hatlarını da kontrol etmektedir. Rusya'nın enerji arzında tekel olmasını sağlayan bu durum SSCB'nin mirasıdır. Zira Orta Asya'dan Avrupa'ya uzanan mevcut boru hatları, Sovyetler Birliği döneminde inşa edilmiştir. Kantörün (2010), *Rusya'nın Bölgesel Enerji Politikaları* başlıklı çalışmasında bu argümanı desteklemektedir: "*Sovyetler Birliği'nin dağılmasına rağmen Rus devletinin kontrolündeki Gazprom enerji şirketi, eski Sovyet Cumhuriyetleri topraklarından geçen boru hatlarının önemli bir bölümünü kontrolünde tutmaktadır. Söz konusu bölgelerden çıkarılan doğalgazın Rusya'nın kontrolündeki boru hatları kullanılmadan Avrupa pazarlarına ulaştırılması oldukça güçtür.*" (Kantörün, 2010: 2). Bu ise AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığının kurtulmasını zorlaştırmakta hatta bu bağımlılığı daha da arttırmaktadır.

AB açısından diğer bir sorun, bölge ülkeleri üzerinden Avrupa'ya ulaşan enerji nakil hatlarının güvenliğinin tehlikede olmasıdır. Bölgede yaşanan etnik çatışmalar ve ülkeler arası rekabet enerji güvenliğini tehdit eden öğelerin ilk akla gelenleridir (Oğan, 2006: 12).

Bu açıdan Avrupa'nın enerji ihtiyacı düşünüldüğünde Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının Avrupa'ya ulaşımı konusunda köprü konumunda olan Karadeniz, vazgeçilmez öneme sahiptir. AB'nin Karadeniz'e genişlemesi uzun bir zaman diliminde gerçekleşmesi

kaçınılmaz bir realitedir, çünkü tıpkı ABD gibi AB kendisine enerji sağlayan bölgelerde güvensizliği ve istikrarsızlığı kabul edemez.

Karadeniz bölgesi üzerinden Avrupa'ya taşınan Orta Asya ve Hazar Havzası enerji arzı güvenliğinde yaşanan problemler, AB güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Bunun nedenlerini kısaca Rusya'nın bölgedeki monopol konumu ve bunu devam ettirecek araçlara sahip olması, AB'nin Rusya'ya olan yüksek enerji bağımlılığı, etnik çatışmalar ve rekabet nedeniyle enerji nakil hatlarının güvenliğinin tehdit altında olması, ithal edilen enerjinin %80'inin Ukrayna üzerinden taşınması nedeniyle Rusya-Ukrayna anlaşmazlıklarının sebep olduğu kesintiler olarak özetleyebiliriz. Netice olarak enerji arzında sorun yaşamak istemeyen AB yeni arayışlara yönelmiştir. AB'nin alternatif projelere yönelmesini engellemek isteyen ise yine Rusya'dır. Bunun nedeni ise tıpkı AB gibi Rusya'nın da ekonomik bağımlılığı nedeniyle AB'ye muhtaç olmasıdır.

Görüldüğü üzere Rusya Sovyetlerden kalan mirası iyi değerlendirmektedir. Bu miras, Rusya'ya dış politikasında enerjiyi baskı aracı olarak kullanmasını ve buna bağlı olarak Hazar Havzasında nüfuzunu idame ettirmesini ve enerji piyasasında fiyat belirleme ve kontrol yetkisini sağlamaktadır. Tüm bunların merkezinde ise Rusya'da faaliyetlerini sürdüren GAZPROM şirketi bulunmaktadır. Bu açıdan GAZPROM özelleştirilmiş bir şirket olarak görünse de devlet kontrolündedir.

Öte yandan AB, enerjinin kesintisiz aktarımı için bölgeye yönelik bazı programlar geliştirmiştir. Bunlardan ilki 1993'te Orta Asya ve Kafkasya'daki sekiz eski Sovyet ülkesini Avrupa'ya bağlamak amacıyla oluşturulan Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru (*TRACECA*) 'dur. (Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.traceca.org.tr>) Doğu batı ekseninde alternatif ulaşım olarak düşünülen TRACECA'nın amacı, büyük ulaşım altyapı projeleriyle uluslararası yatırımı bölgeye çekmektir. İkinci program ise 1995 yılında başlatılan ve Karadeniz'de hidrokarbon altyapısı için teknik yardım ile bazı yatırım desteklerine odaklanan Avrupa'ya Devletler Arası Gaz ve Petrol Taşımacılığı (*INOGATE*) programıdır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.inogate.org>)

Birliğin enerji arzının güvenliği için son olarak 1995 Şubatında *SYNERGY* programını geliştirmiştir. Buna göre AB Komisyonu enerji alanında işbirliğinin artırılmasını hedefleyen Karadeniz Bölgesi Enerji Merkezi'nin kurulması için de bu programa bağlı girişimde bulunmuştur. Söz konusu merkeze AB Komisyonu'nun yanı sıra Türkiye, Azerbaycan, Arnavutluk,

Bulgaristan, Gürcistan, Makedonya, Moldova, Romanya, RF, Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Ukrayna üyedir(Aydın, 2004: 27).

2.1. Karadeniz'den AB'ye Uzanan Enerji Nakil Hatları

AB'nin temel enerji politikasının birinci önceliği enerji arz güvenliği ve çeşitliliğinin sağlanması olduğundan mevcut boru hatlarının yanı sıra ortaya konan büyük ve orta ölçekli projelere eş zamanlı destek vermektedir. Bu bağlamda Karadeniz bölgesinin potansiyeli Avrupalı devletler ve şirketler tarafından yeni keşfedilmeye başlanmıştır. Enerji açığının kapatılmasında ve arz çeşitliliğinin artırılmasında gittikçe önem kazanan Karadeniz'den AB'ye uzanan enerji nakil hatları ve yapılması planlanan projeler konusu, bütünleşmenin Karadeniz gündeminde devamlı yer almaktadır.

2.1.1. Güney Akım (South Stream): Güney Akım Doğal Gaz Hattı Projesi, Rusya'yı Avrupa'ya Karadeniz'in altından geçecek 900 km'lik bir boru hattıyla bağlamayı hedeflemektedir. 23 Haziran 2007 tarihinde ortaya atılan projenin ilk finansmanları İtalyan ENI ve Rus *GAZPROM* şirketleriydi. Son olarak 2009 yılında Fransız EDF Şirketinin Projeye dahil edilmesiyle Güney Akım, AB tarafından desteklendiği netlik kazanmıştır. Yılda 63 milyar metreküp doğal gaz taşıma kapasitesine sahip olacak boru hattının 2015 yılında faaliyete geçeceği öngörülmektedir (<http://south-stream.info/index.php?id=3&L=1>).

Güney Akım Projesi, Karadeniz'den AB'ye uzanan enerji nakil hatlarından en önemlisi olarak değerlendirilmektedir. Başlangıçta Rusya'ya olan enerji bağımlılığını artıracak şekilde değerlendirilse de sunduğu fırsatlar sayesinde AB için oldukça cazip bir projeye dönüşmüştür. Güney Akım'ın cazip bir proje olmasını sağlayan ilk neden, aynı kaynaktan olsa da güzergah çeşitlendirilmesi yoluyla doğalgaz arz güvenliğini garanti etmesidir. Böylelikle AB hem Ukrayna'nın transit geçişteki tekeli kırarak hem de Rusya'dan yeni bir yolla doğal gaz elde etmiş olacaktır. Projeyi makul kılan ikinci neden finansman ve tedarikçi ülke sıkıntısının olmayışıdır. Bu açıdan AB'nin doğalgaz arzı güvenliği için geliştirdiği Nabucco Projesiyle kıyaslandığında Güney Akım Projesinin finansman ve tedarikçi ülke sorunu bulunmamaktadır. Zaten Güney Akım, Rusya'nın boru hatları üzerindeki tekeli kırarak ve arz çeşitliliği oluşturarak Rusya'ya bağımlılığı azaltmayı hedefleyen Nabucco Projesine karşılık Rusya'nın alternatifi olarak bilinmektedir. Bunun tersi olan Nabucco Projesinin Rusya'nın Güney Akım Projesine rakip olduğu önermesi de doğrudur. Son olarak Avrupa şirketlerinin Nabucco projesinden vazgeçmesi üzerine Nabucco, bu rekabeti kaybetmiştir.

2.1.2. Mavi Akım II (Blue Stream-II): Mevcut Mavi Akım hattına paralel inşa edilecek bir boru hattıyla Rus doğal gazını Türkiye üzerinden İsrail, Suriye, Lübnan'ın yanı sıra Kıbrıs'a taşımayı öngören ve 2009 yılında üzerinde anlaşma sağlanan projedir. Mavi Akım II, inşası ve işletmesi siyasi anlamda zorluklar taşısa da bölgede uzun dönemli istikrar sağlanması açısından umut vaat eden bir projedir (Uluatam, 2010: 63-64).

2.1.3. Ukrayna üzerinden geçen boru hatları: Rusya'dan Ukrayna'ya giden 7 boru hattına üç güzergâhtan doğal gaz gelmektedir. AB'nin Rusya'dan ithal ettiği doğal gazın yüzde 80'i bu boru hatlarından tedarik etmektedir ve Rusya, Avrupa Birliği'ne bu hatlardan yılda yaklaşık 130 milyar metreküp doğal gaz aktarmaktadır. Bu güzergâhlar; Soyuz, Brotherhood ve Northern Lights'tan oluşmakta ve hepsi Slovakya'daki Transgas boru hattına bağlanmaktadır. Gaz buradan çeşitli Avrupa ülkelerine aktarılmaktadır. Ukrayna bahsi geçen boru hatları sayesinde Avrupa'nın doğal gaz dağıtım merkezi konumunda bulunmakta ve zaman zaman bu durumu Rus politikalarına karşı mukavemet göstermek için kullanmaktadır (Uluatam, 2010: 66).

Beyaz Akım: Ukrayna başbakanı tarafından ortaya atılan bu proje, Gürcistan'ı Karadeniz'in altından geçecek bir doğal gaz boru hattıyla Ukrayna'ya bağlamayı hedefliyor. Orta Asya gazını Karadeniz üzerinden Ukrayna'ya oradan da AB'ye ulaştırmayı hedefleyen projenin amacı Ukrayna'nın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmaktır. 32 milyar metreküp kapasiteye sahip olacağı öngörülen düşünce aşamasındaki Beyaz Akım, aynı zamanda AB'nin de Rusya'ya bağımlılığını azaltacağından AB tarafından da destek görebilir. Ön çalışma aşamasında olan projenin en büyük sorunu ise tıpkı Nabucco Projesi gibi finansman ve tedarikçi olacak ülkelerin belirsiz olmasıdır (Uluatam, 2010: 65-66).

3. AB'nin Karadeniz Politikası

AB Karadeniz'e yönelik bölgesel bir politika geliştirememektedir. Bu nedenle AB'nin Karadeniz'e ilişkin izlediği politika, güvenlik, genişleme ve komşuluk stratejileri ekseninde gelişmiştir. Karadeniz politikasının bileşenleri sayılabilecek anılan stratejilerin hayata geçirilmesinde iki küresel olayın rolü büyüktür. İlk olay Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile bölge devletlerinin bağımsızlıklarını kazanarak Sovyet baskılarından kurtulmalarıdır. Demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine geçiş eğiliminin görüldüğü bu ülkelerden Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin 2004 yılında bütünleşmeye dahil edilmesi, AB güvenliği için öncelik verilen husustur. (Asmus ve Jackson, 2004: 4) Bu dönemde AB için güvenlik ve genişleme politikaları birbirini tamamlayan unsurları içermektedir. Bu nedenle 1990'lı yıllarda Avrupa için Karade-

niz ikinci planda kalmıştır. Ancak 11 Eylül 2001'deki saldırıdan sonra güvensizlik küreselleşmiş ve transatlantik güvenlik merkezi Orta ve Doğu Avrupa'dan "*Büyük Orta Doğu (BOP)*" ve "*Geniş Karadeniz*" bölgelerine geçmiştir. (Turan, 2010: 1) Bu çerçevede Karadeniz, AB için de önem kazanmış ve kıyıdaş ülkelerden Romanya ve Bulgaristan'ın 2007'de entegrasyona üye olmasıyla AB sınırları Karadeniz'e ulaşmıştır. Son genişleme dalgası ile AB ekonomik fırsatların yanı sıra aynı zamanda Karadeniz'in sorunları ve gerçekleri ile de yüzleşmek durumunda kalmıştır.

AB'nin Karadeniz'de çabaları değerlendirildiğinde bölgede üç tür politika izlenmektedir:

1. Güney-Doğu Avrupa ve Türkiye'ye yönelik genişleme süreci
2. Avrupa Komşuluk Politikası (ENP)
3. Ukrayna, Moldova ve üç Güney Kafkas ülkesini ve AB-Rusya ilişkilerini içeren stratejik ortaklık (Tassinari, 2006: 2).

AB'nin Karadeniz'e ilişkin genişleme stratejisine bakıldığında nihai hedefi Karadeniz'i kapsayacak şekilde Güney Kafkasya'yı da içine alarak genişlemeyi tamamlamak ve doğal sınırını Hazar Denizi kıyıları olarak belirlemek gibi görünmektedir. Nitekim söz konusu strateji çerçevesinde AB, gerek Karadeniz'i gerek Kafkasya'yı Avrupa sınırları içinde görmektedir. (Kanbolat, 2008) Buna karşılık AB gelecek 20 yıl içerisinde Ukrayna, Gürcistan ve Kafkas ülkelerine üyelik vermeyi düşünmemektedir. Bunun nedeni AB'nin üyeliğe yeni kabul edilen devletlerle birlikte birçok problemle karşı karşıya kalmış olmasıdır.

Genişleme perspektifinden Karadeniz'in yarısından fazlasını AB etki alanı içine girmesini sağlayacak diğer husus, Türkiye ile 3 Ekim 2005'ten beri yürütülen katılım müzakereleridir. AB'nin Karadeniz politikasında uzun bir kıyı şeridine sahip olan Türkiye'nin jeopolitik konumu ve bölgedeki etkin rolü nedeniyle Türkiye'nin üyeliği çok önemlidir. Bölgede Türkiye, Hazar bölgesi ve Ortadoğu ile Avrupa arasında enerji koridoru, güçlü ordusu ile AB'nin güvenliğine ve sınır ötesi operasyonlara katkı sağlayacak potansiyel bir askeri kuvvet (Tarakçı, 2006: 14), Boğazlardaki hakimiyeti ile dengeleri belirleme ve değiştirme yetkisine sahip yegane ülkedir. Bunun yanı sıra Türkiye, AB'nin de istediği gibi bölgesel işbirliğinde oynadığı istikrarı amaçlayan barışçı rolüyle etkili bir bölgesel aktördür.

AB'nin Karadeniz'deki rolünü sınırlayan güç ise Rusya'dır. Bununla birlikte ne AB Rusya'yı almak ne de Rusya AB'ye katılmak istiyor. Zira AB Rusya'yı Avrupa kıtasında görmemekte -ki bunda Almanya'nın AB hegemonyasını Rusya ile paylaşmak istememesi

etkilidir- Rusya ise sahip olduğu enerji üstünlüğü ile Avrupa kıtasında elde ettiği üstünlüğü bozmak ve bu kaynakların aracılığı ile ABD ve diğer küresel güçlere karşı ele geçirdiği üstünlüğü kaybetmek istememektedir. AB, Rusya'ya olan petrol ve doğalgaz bağımlılığı dolayısıyla, Karadeniz bölgesinde Moskova'nın kurduğu ve genişletmeye çalıştığı üstünlüğünü yıkamayacaktır. Bu da AB'nin Karadeniz politikasının Rusya'dan bağımsız olarak geliştirilemeyeceğinin göstergesidir. (Turan, 2010: 3) Bu nedenle her iki taraf için de belirleyici ve geçerli olan *Avrupa Komşuluk Politikası (ENP)* dahilinde imzaladıkları ortaklık antlaşmasıdır.

AB'nin Karadeniz'e komşu olmasıyla bölge Avrupa Komşuluk Politikası kapsamına alınmıştır. AB'nin daha çok doğuya genişlemesi sonucunda ortaya çıkacak komşuluk ilişkilerini olumlu biçimde yönlendirmek için 2004 yılında başlatılan Avrupa Komşuluk Politikası, AB ile komşuları arasında bölünmeye sebep olacak etkenleri ortadan kaldırmaya ve refahı, istikrarı, güvenliği güçlendirmeye yönelmiştir. Komşuluk Politikasıyla AB komşularına ayrıcalıklı bir ilişki sunmaktadır. Bu ilişkide temel amaç karşılıklı olarak demokrasi, insan hakları, iyi yönetim, pazar ekonomisi prensipleri, sürdürülebilir kalkınma gibi ortak değerlerin korunmasıdır. (Turan, 2010: 3) Burada bölge ülkelerinin de yüzünü Batıya dönmesi etkili olmuştur. Ancak bu ülkelerin AB'nin istediği reformları yapması gerekmektedir.

İlgili ülkelerin gereken reformları gerçekleştirebilmeleri için hem teknik hem de mali destek AB tarafından sağlanmaktadır. 31 Aralık 2006 tarihine kadar muhattap ülkelere AB tarafından yapılan yardımlar, TACIS veya EIDHR gibi yardım programlarıyla yürütülmektedir. TACIS doğu komşuları ve Rusya'ya yönelik bir yardım programyken, EIDHR ise AB'nin demokrasi ve insan hakları gelişimi için oluşturduğu bir yardım programıdır. (Turan, 2010: 2)

Hukuki çerçevesinde “*ortaklıktan ziyade, üyelikten daha az bir dizi hakları*” içeren Avrupa Komşuluk Politikası, Kopenhag Kriterleri benzeri şartların yerine getirilmesi karşılığında adeta “*AB'ye üyelik dışında hemen her şeyin teklif edildiği uzun bir süreç*” olarak aktarılmaktadır (Ataç, 2007: 5). Bu bağlamda AB, RF ile 1997'de, Ukrayna ile 1998'de, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Moldova ile 1999'da Ortaklık İşbirliği Anlaşmaları da imzalamıştır. Birliğe üye olmak için müzakereler yürüten Türkiye ve ileride üyelikleri mümkün olan Batı Balkan ülkeleri bu listenin dışında tutulmuştur.

Somut bir üyelik perspektifinden yok olmasına nedeniyle tartışılan bu strateji ve proaktif diplomasi ile AB çatışma çözümü sürecinde önemli bir aktör konumuna gelmiştir. Ne var ki çatışma durumlarına karşı ortak anlayış ve çözüm eksikliğine bağlı olarak bu politikalar

etkisiz kalmaktadır (Fisher, 2010: 2). Bu bağlamda bu politikanın amacı ekonomik, güvenlik ve enerji odaklı etkili olma çabası olarak görülebilir. Ayrıca bu politikanın bir diğer amacı Avrupa Güvenlik Stratejisi'yle de paralel biçimde komşu ülkelerle kalkınma, çevre, silahsızlanma ve terörizm konularında ortak çalışmalar yürütülmesi yoluyla istikrar ve güvenliğin arttırılmasıdır (Akçadağ, 2009: 2; Ayrıca bkz. Emerson: 2004).

Bilindiği üzere kendi coğrafyası üzerinde özgürlük, güvenlik ve adalet alanı tesis etmek isteyen bütünleşme için, kendi coğrafyasına yönelik yasadışı göç, artan sığınma talepleri, kadın-çocuk ticareti ve uyuşturucu trafiği en büyük sorunlardır. Karadeniz bölgesinden gelen bu türden sorunlara karşın ekonomik ve sosyal ilerlemesini sürdürebilmesi açısından AB'nin çözüm arayışı içinde olduğu enerji sorununa çözüm sağlayacak potansiyeli de içinde barındırması, Avrupa Komşuluk Politikasının Karadeniz'i kapsayacak şekilde yürürlüğe konmasında bir diğer önemli etkendir.

Ancak bütün bu çabalara rağmen AB'nin Karadeniz'e yönelik bölgesel bir yaklaşımdan ziyade bölge ülkeleri ile ayrı ayrı karşılıklı ilişkiler geliştirmek durumunda kaldığını söylemeliyiz. KEİT üyelerinden Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'nın üyesi olduğu AB, Güney Doğu Avrupa'da yer alan ülkeler ve Türkiye ile üyelik görüşmeleri sürdürürken, Güney Kafkasya 2003'te yayınlanan Avrupa Güvenlik Stratejisine uygun olarak 14 Haziran 2004'te *Daha Geniş Avrupa-Komşuluk Politikaları* programına Güney Kafkasya ülkeleri de dahil edilmiştir ve diğer BDT ülkeleri ile Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde görüşmeler yapmakta Rusya Federasyonu ile ise stratejik işbirliği altında ilişki kurmaktadır (European Commission, EC, 2004, 10).

Komşuluk politikasında Rusya kilit ortak olarak değerlendirilmektedir. Mayıs 2003'de St. Petersburg Zirvesi'nde belirlenen dört ortak alanın oluşturularak daha gelişmiş bir stratejik ortaklık sağlanması kararına varılmıştır. Bu ortak alanlar; özgürlük, güvenlik ve adalette ortak alan, dış güvenlikte işbirliği, kültürel konuları kapsayan araştırma ve eğitim ve hepsinden daha da önemlisi enerji diyalogudur (EC, 2004, 6). Bu doğrultuda bir taraftan Rusya'nın eski imparatorluğunu kurma niyetlerinden kaygı duyulurken diğer taraftan yeni Avrupa güvenlik mimarisinin temel taşlarından biri olarak Rusya ile Avrupa arasında stratejik ilişkilerin geliştirilmesi ve Rusya'nın NATO ile kurucu senet imzalaması ile Barış İçin Ortaklık (BİO) Programına katılması gibi gelişmelerin yaşanması Avrupa adına olumlu ilerlemelerdir.

3.1) Karadeniz Sinerjisi

Komasyon tarafından 2007 yılında ortaya konulan Karadeniz Sinerjisi başlıklı belge ile belirlenen yeni Karadeniz stratejisi, AB'nin bölgeye yönelik gelecek tasarımı ortaya koyan somut bir girişimdir. Sinerjinin amacı bölgesel siyasi ve ekonomik işbirliğinin artırılması için fırsatlar sunmaktır. Bu bağlamda AB ile bölge arasındaki işbirliğini artması için KEİT, Rusya ve Türkiye'nin katkıları önemli görülmektedir (EC, 2010).

Belgenin giriş bölümünde *Daha Geniş Karadeniz Bölgesi* kavramının benimsendiği açıkça görülmektedir. Tarihsel bağları ve bölgeye yakınlıkları sebebiyle Azerbaycan, Ermenistan, Moldova ve Yunanistan sürecin canlı parçaları olarak sürece dahil edilmişlerdir. Bu karar Avrupa Komşuluk politikası ve Rusya ile Stratejik Ortaklığa yer açacak daha geniş bir çerçeve hedefliyordu (Berindan, 2010: 7).

Karadeniz Sinerjisi ile AB, bölge devletlerinin birlikte gerçekleştirmek istedikleri projelere destek vermeyi taahhüt etmiştir. Bu açıdan bölge devletleri arasındaki veya bölge ile AB arasındaki ortaklık, sektörel işbirliğine dayanacak ve ortaklığa katılmak isteyen tüm bölge devletlerine açık olacaktır. Ayrıca ortaklıkların düzenlenmesi konusunda yardımda bulunacak ülkeler önceden belirlenmiştir. Buna göre Sinerjinin öncelikli verdiği alanlardan Yunanistan ulaşım konusunda, Romanya çevre konusunda, Bulgaristan ise enerji ortaklığı alanlarında rehberlik edecek ülkelerdir (EC, 2010).

Öte yandan bölgede işbirliği alanları enerji, ulaşım ve çevre ile sınırlı tutulmamıştır; bunun aksine tüm bölgeyi ve çevresini etkileyebilecek çok daha geniş çaplı problemler için de tarafları buluşturmayı amaçlanmıştır. Bu çerçevede demokrasi, insan haklarına saygı ve iyi yönetim bu politikanın temel işbirliği alanlarından öncelikli olanlarıdır. Bu alanlar için AB, tüm ortakların Avrupa Konseyi ve AGİT tarafından oluşturulan insan haklarına ve demokrasi standartlarına uymalarını sağlamaya çalışmaktadır. Buna ilaveten AB bölgesel anlamda sivil toplum diyalogunu geliştirmek suretiyle desteklemektedir (Turan, 2010: 4).

Sinerjiyle belirlenen bir diğer işbirliği alanı AB için hayati öneme sahip bütünleşmenin sınırlarına mücavir bölgelerden maruz kaldığı yasadışı göç olayıdır. Sınır bölgelerinde güvenliğin artırılması ve bu kapsamda öne çıkan sınır ötesi organize suçlarla mücadele ve düzensiz göçün önlenmesiyle sınır yönetimine yardımcı olunması hedeflenmektedir. Ayrıca dondurulmuş çatışma alanlarının çözümüne yönelik tarafları bir araya getirmek, bölgede güvenliğin teşvik edilmesinde önemli rol oynamaktadır (Turan, 2010: 4).

Netice itibarıyla gelinen noktada çevre, bilim ve bazı umut verici beklentilerle enerji alanında ilerleme sağlanmıştır. Yine de AB'nin bölgede etkinliğinin veya katkısının gerçek

anlamda ne kadar olduğunu saptamak zor. Başka bir taraftan Karadeniz Sinerji Planında listelenen konuların çoğu halihazırda Kafkaslarda bir dizi AB politikası olarak mevcuttu ve Türkiye, Ukrayna, Rusya ve Moldova arasında ikili görüşmeler yoluyla müzakere edilmekteydi. Ancak bazı alanlardaki ilerlemeler AB'nin diğer politik enstrümanları ile yapılmamıştı ve muhtemelen hiç kimse Karadeniz Sinerjisiyle bir atılım olacağını ummuyordu. (Berindan, 2010: 8). Bu alanlar arasında özellikle demokrasi, insan hakları ve güvenlik sorunu bulunmaktadır. Bu çerçevede Karadeniz Sinerjisi girişimi önceki stratejilere göre kapsamı geniş olmasına nazaran daha başarılı ve tüm taraflar için tatmin edici bir girişim olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Avrupa Birliği son genişleme ile birlikte Karadeniz'e kıyıdaş konuma gelmiştir. Yeni ekonomik fırsatların yanı sıra enerji konusunda jeostratejik ve jeopolitik önemi olan bölge yine bu özelliğine bağlı olarak güvenlik tehditlerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle Karadeniz'in güvenliğinden kaynaklanacak her türlü sorun AB güvenliğini doğrudan etkileyecektir. Özellikle Sovyetlerin dağılmasının ardından bölgede ortaya çıkan güç boşluğunun AB, Rusya Federasyonu ve ABD tarafından doldurulmak istenmesinin yarattığı mücadele ortamı bölgenin istikrarını tehdit etmektedir. Bununla birlikte 11 Eylül saldırılarının ardından güvenlik anlayışında yaşanan değişim, taraflar arasında anlaşmazlığa neden olmuştur. Nitekim bu mücadelenin yansıması olarak 2008'de yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı buna en güzel örnektir. Bu bağlamda Rusya, arka bahçesi olarak gördüğü bu bölgede yaşanan değişimlere askeri müdahaleden çekinmeyeceğini göstermiştir. ABD'nin Rusya'yı çevreleme politikasına cevap niteliğinde olan bu durum, Rusya'nın bölgesel ve küresel güç olduğunu ilan etmesi ve AB'nin güvenilirliğinin sarsılmasıyla sonuçlanmıştır.

Karadeniz'de AB için belki de en önemli sorun enerji arz güvenliğine ilişkin problemidir. Bu açıdan Karadeniz bölgesi üzerinden Avrupa'ya taşınan Orta Asya ve Hazar Havzası enerji arzı güvenliğinde yaşanan problemler, AB güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Bunun nedenlerini kısaca Rusya'nın bölgedeki monopol konumu ve bunu devam ettirecek araçlara sahip olması, AB'nin Rusya'ya olan yüksek enerji bağımlılığı, etnik çatışmalar ve rekabet nedeniyle enerji nakil hatlarının güvenliğinin tehdit altında olması, ithal edilen enerjinin büyük kısmının Ukrayna üzerinden taşınması nedeniyle Rusya-Ukrayna anlaşmazlıklarının sebep olduğu kesintiler olarak özetleyebiliriz.

Netice olarak Karadeniz güvenliğinin AB güvenliğini doğrudan etkilemesi AB'nin bölgeye yönelik stratejiler geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Ancak AB'nin diğer bölgelere kıyasla Karadeniz'e ilişkin bölgesel bir politika geliştiremediği yahut geliştirmek de zorlandığı

görülmektedir. Bu olumsuz tablo karşısında Avrupa Komşuluk Politikasının bir parçası olan Karadeniz Sinerjisi girişimi nispeten ayakları yere daha sağlam basan bir girişim olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Akçadağ** Emine (2009, 26 Aralık), “Avrupa Komşuluk Politikası”, Bilgesam, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=536:avrupa-komuluk-politikas&catid=70:ab-analizler&Itemid=134 Erişim 15 Aralık 2013
- Asmus** Ronald D., B. P. JACKSON (2004), “*The Black Sea and Frontiers of Freedom*”, Policy Review, No:125 June/July 2004. pp. 1-14
- Ataç** Akça (2007), “*AB’den Yeni Yaklaşım: Birliğin Etkinliğinde Yeni Araç: Komşuluk Politikası*”, Cumhuriyet Strateji, S.139, 26 Şubat 2007.
- Aydın** Mustafa (2004), “*Europe’s Next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement*”, ISS Occasional Paper, The European Union Institute for Security Studies No:53. pp.1-37
- Berindan** Ion (2010), “*Black Sea Synergy: looking at the sea...from the shore. An appraisal of the EU policy towards the Black Sea Region three years after.*”, SGIR 2010. Stockholm Slot 102. R11, Romania pp. 1-3
- Cohen** Ariel, C. IRGIN (2006, 13 Aralık), “*U.S Strategy in the Black Sea Region*”, The Heritage Foundation Homepage, <http://www.heritage.org/research/reports/2006/12/us-strategy-in-the-black-sea-region> Erişim 25 Ekim 2013.
- Çelikpala** Mithat (2010), “*Security in the Black Sea Region Policy Report II*, Commission on the Black Sea”, Bertelsmann Shiftung Germany. pp. 4-23
- Davutoğlu** Ahmet (2004), “*Stratejik Derinlik*”, Küre Yayınları, İstanbul,17.Baskı
- Dugin** Alexander (2003), “*Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*”, (Çev. Vügar İmanov), Küre Yayınları, İstanbul.
- Duran** Faik Sabri (2001), “*Büyük Atlas*”, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- Emerson** Michael (2004), “*European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo?*”, CEPS Working Document No.215 November 2004. pp. 1-20
- European Commission** (2004), “*European Neighbourhood Policy Strategy Paper*” COM(2004) 373 final, Brussels. pp. 1-35
- European Commission** (2010), “*Black Sea Synergy*”, MEMEO/10/78, Brussels. pp. 1-13
- European Commission** (2010) , “*Energy 2020 A Strategy for Competitive, Sustainable and Secure Energy*”, COM(2010) 639 final, Brussels. pp. 1-28
- Fischer** Sabine (2010), “*European Foreign Policy and The Black Sea Region*”, EU Institute For Security Studies Seminar Reports, Paris, 16 April 2010. pp. 1-2
- Jackson** Bruce (2005, 15 Mart), “*The Future of Democracy in the Black Sea Region*”, http://esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_27.pdf Erişim 05 Kasım 2013.
- Kanbolat** Hasan (2007) “*Almanya AB’yi Karadeniz’e ve Kafkasya’ya Odakladı*”, Stratejik Analiz Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi, S: 84, Nisan 2007.

- Kantörün** Ufuk (2010, 22 Nisan), “*Rusya’nın Bölgesel Enerji Politikaları*”, Bilgesam, www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=652:rusyann-boelgesel-enerji-politikalar&catid=131:enerji&Itemid=146 Erişim 29 Kasım 2013
- Karaağaçlı** Abbas (2011, 30 Kasım), “*ABD’nin Karadeniz’de Nüfuz Tesis Etme Girişimi*”, Bilgesam, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1236:abdinin-karadenizde-nuefuz-tesis-etme-giriimi&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147 Erişim 30 Kasım 2013
- Karabağ** Mehmet, (2008, 14 Ağustos) “*Rusya Cephesinden Güney Osetya Krizi*”, Bilgesam, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=186:rusya-cephesinden-gueney-osetya-krizi&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136 Erişim 17 Eylül 2013
- Karabağ** Mehmet (2009, 29 Mayıs) “*Rusya Federasyonu’nun Post-Sovyet Bölgelerine Yönelik Politikaları ve Bugün İtibariyle Geline Nokta*”, Bilgesam, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=368:rusya-federasyonunun-post-sovyet-bolgelerine-yonelik-politikalari-ve-bugun-itibariyle-gelinen-nokta&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136 Erişim 14 Aralık 2013
- Kempe** Iris, K. KLOTZLE (2006), “*The Balkans and The Black Sea Region: Problems, Potentials and Policy Options*”, Bertelsmann Group For Policy Research C.A.P Policy Analysis No:2 April 2006 pp.4-19
- Oğan** Sinan (28 Mayıs 2006), “*The Black Sea: New Arena for Global Competition*”, <http://www.turkishpolicy.com/dosyalar/files/sinan%20ogan.pdf>, Erişim 13 Aralık 2013, ss. 1-14
- Özbay** Fatih (2009, 14 Temmuz) “*Nabucconun Fendi Güney Akımı Yendi mi?*”, Bilgesam, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1974:nabucconun-fendi-guney-akimi-yendi-mi&catid=183:enerji Erişim 13 Aralık 2013
- Tarakçı** Nejat (2006), “*AB Jeopolitik Mücadeleyi Yitiriyor*”, Cumhuriyet Strateji, Sayı:116, Eylül 2006
- Tassinari** Fabrizio (2006), “*A Synergy For Black Sea Regional Cooperation: Guidelines For An EU Initiative*”, Centre For European Studies Policy Brief, No.105 June 2006 pp. 1-16
- Turan** Aslıhan P. (2010), “*AB ve Karadeniz Sinerjisi*”, Bilgesam web sitesi, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=778:ab-ve-qkaradeniz-sinerjisiq&catid=70:ab-analizler&Itemid=134 Erişim 11 Ekim 2013
- Uluatam** Ela (2010), “*Avrupa Doğalgaz Piyasasında Yeni Dengeler*”, TOBB Ekonomik Forum, Ağustos 2010. ss.62-67
- Montreux** Convention Regarding the Regime of the Straits (1936), http://sam.baskent.edu.tr/belge/Montreux_ENG.pdf E.T 30.11.2013
- <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=RS> E.T 13.11.2013
- http://www.inogate.org/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=72&lang=en
- <http://south-stream.info/index.php?id=3&L=1> E.T 15.12.2009
- <http://www.traceca.org.tr>